

CHDPU
CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

YANGI O'ZBEKISTONDA FILOLOGIK TA'LIMNING DOLZARB MUAMMOLARI, YECHIMLARI VA ISTIQBOLLARI

Xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya MATERIALLARI IV-JILD

CURRENT ISSUES, SOLUTIONS, AND PROSPECTS OF
PHILOLOGICAL EDUCATION IN NEW UZBEKISTAN

International Theoretical and Scientific Conference
PROCEEDINGS

Volume - 4

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ, ПУТИ РЕШЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НОВОМ
УЗБЕКИСТАНЕ

Международная научно-теоретическую конференцию
МАТЕРИАЛЫ

Том - 4

24-oktabr, 2025

“SOHIBQIRON AMIR TEMUR” ASARIDA PIR OBRAZLARINING TARIXIY-BADIIY TALQINI

Sayfullayeva Zura Sayfiddin qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Gumanitar fanlar fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sayyid Muhammad Ja'farxoja qalamiga mansub “Sohibqiron Amir Temur” qisassidagi ayrim pir obrazlari badiiy tahlil qilinadi va tarix bilan aloqasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: tarix, badiiylik, obraz, pir, murshid, siyosat, din

Аннотация. В данной статье анализируются некоторые образы пира в повести «Сахибкиран Амир Темур» Сайида Мухаммада Джафарходжы и подчеркивается их связь с историей.

Ключевые слова: история, искусство, образ, пир, муршид, политика, религия

Abstract. This article analyzes some of the images of the pir in the story "Sahibqiron Amir Temur" by Sayyid Muhammad Ja'farkhodja and highlights their connection with history

Keywords: history, art, image, pir, murshid, politics, religion

Butun dunyoga mashhur, dong'i ketgan jahongir Amir Temur asos solgan Temuriylar davlati uzoq yillar davomida butun dunyoga qudratini namoyon etib kelgan. Buyuk sohibqiron mamlakat boshqaruvida adolat tig'ini yuqori tutib, qat'iy qonunlar asosida davlatni boshqarishi bilan birga faoliyati, jahongirlik yurishlari davomida ruhiy-ma'naviy ustozlarining dono maslahat va nasihatlariga ixlos qo'ygani ham tarixdan ma'lum²⁵. Shayx Shamsiddin Kulol, Mir Sayyid Sharif Jurjoni, Bahouddin Naqshband, Sayyid Baraka, Ahmad Yassaviy kabi ilm peshvolari shular jumlasidan. Muhammadxoja ibn Ja'farxojaning “Sohibqiron Amir Temur”²⁶ qissasida

²⁵ Qarang: Ma'naviyat yulduzlari. Markaziy Osiyolik mashhur siymolar, allomalar, adiblar. // Mas'ul muharrir: Xayrullayev M.M – To'ldirilgan qayta nashr. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. 1999. – B.148.

²⁶ Sayyid Muhammadxoja ibn Ja'farxoja. Dostoni Amir Temur Sohibqiron. Qo'lyozma. Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi fondi. Inv. № 546/VI. Ushbu asardan olingan iqtiboslarning sahifasi qavs ichida keltiriladi.

mazkur shaxslar bilan bog'liq ayrim tarixiy haqiqatlar, shu bilan birga ularning Amir Temur va davr hayotidagi ahamiyati badiiy tarzda o'z ifodasini topgan.

Sharafiddin Ali Yazdiy "Zafarnoma"da Amir Temur bolalik yillarini quyidagicha keltiradi:

*Chu yoshlar bila o'ynar edi mudom,
Der edi alarga: Kelinglar tamom,
Ki, men shoh bo'lg'ayman va barchangiz
Meni shoh atab, o'zga so'z demangiz.
Kelur erdilar yoshlar qoshiga,
Ani shoh atab ko'tarib boshig'a.
Bo'lur erdi bir go'dak anga amir,
Yana biri anga chu dono vazir"*²⁷.

Ibn Arabshoh "Ajoyib ul maqdur"da yozishicha, O'spirin Temur juldur choponda shayx huzuriga keladi. Bu vaqt shayx o'z atrofidagi darveshlar bilan zikr tushayotgan edi. Temur zikr tugashini sabr bilan kutadi. Nihoyat zikr tugab shayx uning oldiga kelganda Temur tiz cho'kib peshonasini uning oyog'iga qo'yadi va qo'lini o'padi. Shunda shayx darveshlar bilan birga Amir Temur haqqiga duo qiladi. Keyinchalik Amir Temur bu duoni o'z muvaffaqiyatlari sababchisi deb biladi²⁸. Mazkur tarixiy haqiqatlar asarda umumlashma tarzda quyidagicha keltiriladi:

Alqissa, Amir Temur o'g'lonlar birla o'ynasa, o'zin podshoh qilib, taxt yasab, ustunda o'lturub, har birina marotib o'run berib, hamisha shayli bu erdi. O'shal vaqtda Shayx Shams Kulol tirik erdilar. Bir kuni muridlar minbar uzra o'lturub: Bir o'g'lon hangomi sohibqironlik birla o'g'lonlarga bosh bo'lub kelur, – dedi ersa, Amir Temur namoz o'qumoqchi bo'lib kelib, minbar taginda o'lturdi. Shayx odamlarga aydilar:

– Ey xaloyiq, xudovandi taolo bu o'g'lonning dunyovu oxiratin ma'mur qilib, ro'yi zaminning podshohliqin ato qilg'oy, – deb Amir Temurning orqasig'a qoqib, og'zig'a tufkurub, duolar qildilar.[125a,b]

Bunda yuqoridagi ikki tarixiy asarda keltirilgan voqealarning Ja'farxoja tomonidan xalqona usulda oddiy va ravon tarzda bitilgani, shu bilan birga yozuvchining ifoda mahoratini ko'rishimiz mumkin.

²⁷ Sharafiddin Ali Yazdiy. Zafarnoma. – T.: "Sharq". 1997. – B.13.

²⁸ Qarang: Ibn Arabshoh. Ajoyib ul-maqdur fiy tarixi Taymur. 1-kitob. – T.: "Mehnat". 1992. – B.70.

Sohibqiron o'z faoliyatida pirlaridan madad kutgan, qaror qabul qilishda ham ularning maslahatlariga tayanib ish tutgan²⁹. Asarda keltirilishicha, Amir Temur otasining koyishidan diltang bo'lib, shu vaqtda olamdan otgan Shayx Kulol ziyoratiga boradi. Shunda bashorat bo'lib, Shayx Kulol uni Buxoroga chorlaydi:

– *Ey o'g'lim, Buxorog'a borg'il. Buxoro ma'ni ilmturur. Inshaallohu taolo, andin xuruj qilursan, – deb fotiha berdilar[131b]*. Ushbu nasihat ortidan Amir Temur Buxoroga ilm olish uchun ketadi. Bu voqea Amir Temurning ilmi kamolot va ma'naviy yetuklikka erishishi uchun bir “yo'llanma” edi. Chunki asar davomida uning jahongirlik yurishlari va din siyosati mazkur ta'lim davridan keyin boshlanadi. Garchi pirlarning ba'zi o'gitlari tush, bashorat vositasida bildirilsa-da, Amir Temur ularni sidqidildan bajargan. Asardagi bunday o'rinlar orqali sohibqironning valiylarga bo'lgan hurmati va xayrixohligini sezish qiyin emas. Zero, bu kabi voqealar tarixdan ham ma'lum³⁰.

Bahouddin Naqshband haqida to'xtaladigan bo'lsak, tarixda Bahouddin Naqshband Naqshbandiya tariqati asoschisi, Movarounnahrda tasavvufning yirik namoyandasi bo'lib Amir Temurga zamondosh bo'lgan. Bahouddin 18 yoshda ekanligida Amir Temur dunyoga kelgan. U yetuk davlat arbobi sifatida o'z saltanatini mustahkamlayotgan davrda (1389-yil) Naqshband olamdan o'tgan. Amir Temur yana 16 yil davomida o'z piru komili g'oyalariga tayanib katta davlatni idora qiladi³¹. Asarda bu ikki obraz munosabatlari bayoniga e'tibor berilsa, Bahovuddin Naqshband Amir Temurning qiyin vaziyatlarida yordamga keladigan, unga ma'naviy ustozlik qiladigan sahnalarga o'rin ajratilgani keyingi davrlarda xalq tasavvuri va e'tiqodida naqshbandiya tariqatining ahamiyatli ekani bilan bog'liq³². Masalan, Amir Temur keyinchalik – Buxoroni egallaganda – Bahouddin Naqshband bilan tanishib, unga murid tushadi [137a,b]. Bu ikki shaxsning murakkab ijtimoiy-siyosiy davrda yurtni ham moddiy, ham ma'naviy yuksaltirishga harakat qilishdek maqsadlar mushtarakligi xalq xotirasiga muhrlangan desak, yanglishaymiz. Chunki qariyb 3 asr keyin bitilgan mazkur asarda ham ushbu haqiqatlar o'z aksini topganligi buning isbotidir.

²⁹Qarang: Saidqosimov S. va boshqalar. Amir Temur jahon tarixida. To'ldirilgan va qayta ishlangan 2-nashri. – T.: “Sharq”. 2001. – B.88.

³⁰ Amir Temur forslar yurtini zabt etgan, Sheroy ahlining qilgan bir noto'g'ri ishi uchun ularni butkul qirib yuborish payida turgan vaqtda tushiga Payg'ambar (s.a.v) kirib, bu yo'ldan qaytarganliklari haqida manbalarda o'qiyamiz. Bu haqda qarang: S.S.Buxoriy. Tabarruk ziyoratgohlar. – T.: “Yozuvchi”. 1993. – B.32

³¹ <https://jdpu.uz/amir-temur-va-bahouddin-naqshband/>

³² Sayfullayeva Z. “Sohibqiron Amir Temur” asari: Tarixiy va badiiy to'qima obrazlar tavsifi. Prof. Hamid Sulaymon nomidagi Respublika yosh matnshunoslarining ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Shokirova H, Djurayev M, Abdullayev B, – T.: 2025. – B.162–170

Boshqa hikoyada bolalar tuproqdan uy yasab o'tirganlarida Amir Temur uni bir necha tangaga sotib oladi. Shu kuni kechasi tush ko'radi: Unda qiyomat qoyim bo'lgan, hammani mezonga supurardilar. Din-u adolatda sobitqadam Amir Temurdek inson vahimada turgan paytda g'oyibdan ovoz kelib, farishtalarga Amir Temurni Bahouddinning yoniga, jannatdagi uyga eltishni buyuradilar. Sohibqiron uyqudan uyg'onadi. Ertasiga borib bu uydan yana sotishni so'raganda bu gal yuz ming tanga narx qo'yadi. Amir Temur hayratlanib sababini so'raganda "Kecha ko'rmay olding, bugun yuz ming tanga bo'lsa hanuz oz", degan javobni oladi. Amir Temur otdan tushib Bahouddinning oyog'iga yiqiladi[137b-138a]. Mazkur voqea tarixda bo'lganini aytish qiyin. Lekin yuqorida ta'kidlangandek, unga ixlos qo'ygani, ma'rifatparvar so'zlariga amal qilgani ayni haqiqat. Ushbu hikoya badiiyatiga nazar tashlasak, adolat bilan ish tutuvchi, yurtparvar, din yo'lida xizmat qilgan insonning qo'rquvi bashariyatga ibrat yanglig' yozilgan. Xalqi uchun qilgan oz miqdordagi sadaqa esa unga jannatda bir uy bo'lib turgani esa chuqur ma'noga ega. Chunki diniy va tasavvufiy ko'rsatmalarga muvofiq ham "Ehsonning mukofoti ehsondir". Bahouddin bilan bog'liq voqealar boshqa o'rinlarda ham[148a], [153a,b] mavjud bo'lib, u asar mohiyatini anglashda asosiy obrazlardan hisoblanadi.

Sohibqiron shariat ahkomlarini mustahkamlash, qat'iy qonunlarga amal qilishga e'tibor qaratadi. Butun umri davomida islom dinini yoyishga kuch-qudratini sarflaydi.

O'z davrining ilm peshvolaridan bo'lgan Mir Sayyid Sharif Jurjoniylar payg'ambarimiz Muhammad(s.a.v) shajarasiga o'n uch avlod vositasida tutashgan Muhammad ibn Zaydning nasabidan bo'lgan. Jurjoniylar Amir Temur taklifiga binoan Samarqandda keladi. O'n sakkiz yil bosh mudarris bo'lib faoliyat yuritadi³³. U o'ta zakiiy, muhaqqiq ulamolardan sanalgan. "Sohibqiron Amir Temur" asarining so'nggi 2 bobida mazkur shaxs haqida ma'lumotlar uchraydi. Mir Sayyid Sharif o'zini payg'ambar sanab yolg'on guvohlik beradigan Salosayi kazzob bilan munozaraga kirishadi. Har bir fikriga oyat va hadislardan dalillar keltirib uni yengadi. Salosayi kazzob uzoqlarga qochib ketadi[161b-162a]. Mazkur munozara dialog yordamida ifodalanadi va har qaysi zamonda ham yolg'onchilik oqibati sharmandalik bilan tugashi, shuningdek, ilmi insonning qadri baland bo'lishiga ishora qilinadi; diniy hukmlar borasida faqihlar rivoyat berishi kerakligi, fikrga qarshi fikrga ega bo'lish, bunda ilmning ahamiyati; ziddiyat chiqaruvchi tuban kimsalarga qarshi kurash, uning oqibatlari qalamga olinadi.

³³ Oliy mahad.uz <https://share.google/V6PPajg3K7B9i83nB>

Umuman olganda, Amir Temur hayotida o'chmas iz qoldirgan shaxslar, murshidlar bilan bog'liq haqiqatlar tarixiy asarlarda, shuningdek, xalq orasida tildan tilga ko'chib borgan. Sayyid Muhammadxoja ibn Ja'farxoja yaratgan mazkur obrazlar asar g'oyasini belgilashda ham muhim o'rin tutadi hamda ularning rolini kengroq o'rganish kerakligini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sayyid Muhammadxoja ibn Ja'farxoja. Dostoni Amir Temur Sohibqiron. Qo'lyozma. Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi fondi. Inv. № 546/VI.
2. Ma'naviyat yulduzlari. Markaziy Osiyolik mashhur siymolar, allomalar, adiblar. // Mas'ul muharrir: M.M.Xayrullayev. – To'ldirilgan qayta nashr. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. 1999. – 400 b.
3. Sharafiddin Ali Yazdiy. Zafarnoma. – T.: "Sharq". 1997. – 384 b.
4. Ibn Arabshoh. Ajoyib ul-maqdur fiy tarixi Taymur. 1-kitob. – T.: "Mehnat". 1992. – 163 b.
5. Saidqosimov S. va boshqalar. Amir Temur jahon tarixida. To'ldirilgan va qayta ishlangan 2-nashri. – T.: "Sharq". 2001. – 304 b.
6. S.S.Buxoriy. Tabarruk ziyoratgohlar. – T.: "Yozuvchi". 1993. – 48 b.
7. Sayfullayeva Z. "Sohibqiron Amir Temur" asari: Tarixiy va badiiy to'qima obrazlar tavsifi. Prof. Hamid Sulaymon nomidagi Respublika yosh matnshunoslarining ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Shokirova H, Djurayev M, Abdullayev B, – T.: 2025. – 224 b.
8. <https://jdpu.uz/amir-temur-va-bahouddin-naqshband/>
9. Oliyadah.uz <https://share.google/V6PPajg3K7B9i83nB>

61.	Zulxumor Mirzayeva Shuxradovna BIOLOGIYA FANINI STEAM YONDASHUVI ASOSIDA O'QITISHNING INNOVATSION METODLARI	240
62.	Mirzayeva Zulxumor Shuxradovna BIOLOGIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASHINI SHAKLLANTIRISH METODLARI	243
63.	Oyto'ti REJAMETOVA NOSIR FOZILOV – IKKI XALQNING DONISHMAND ADIBI	248
64.	Nafisa Raxmanova “FARHOD VA SHIRIN” DOSTONINING BADIY TALQINLARI	252
65.	Э.Э. Азмиева РОЛЬ ОСНОВОПОЛОЖНИКОВ В ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ НАУЧНЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ОБ УЗБЕКСКОМ И РУССКОМ ДЕТСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ	260
66.	Najimova Dilnavoz Doniyor qizi , ABDURAHMON JOMIY VA “BAHORISTON”: XV ASR BOLALAR ADABIYOTIGA NAZAR	268
67.	Mahkamova Dilafruz Shavkat qizi ISAJON SULTONNING “BILGA XOQON” ROMANI VA UNING BADIY MOHIYATI	277
68.	Sayfullayeva Zura Sayfiddin qizi “SOHIBQIRON AMIR TEMUR” ASARIDA PIR OBRAZLARINING TARIXIY-BADIY TALQINI	286
69.	Abduhakimova Muhlis Asliddin qizi O'ZBEK ADABIYOTIDA XALQ OG'ZAKI IJODINING O'RNI	291
70.	Amanbayeva Dilnura Ergashbek qizi “O'TKAN KUNLAR” ROMANIDA SEVGI MAVZUSINING BADIY TALQINI	294
71.	Amirova Marjona Bahodir qizi BOLALAR FOLKLORIGA XOS XUSUSIYATLAR	297
72.	Arabboyeva Sevinch OYBEKNING “NA'MATAK” SHE'RIDA ERKINLIK VA IJODKOR JASORATI	305
73.	G'aniyeva Asila Shokir qizi Axrorova Marjona Zokir qizi MILLIY UYG'ONISH DAVR ADABIYOTIDA MA'RIFATPARVARLIKNING YORITILISHI (HAMZA HAKIMZODA NIYOZIY SHE'RIYATI ASOSIDA)	310
74.	Rahamqulova Asilabonu Sharofiddin qizi Rustamova Muxlis Faxriddin qizi AVLONIY DRAMALARIDA DAVR FOJEASI TALQINI	316
75.	Utegenova Aynur & Qalandarova Gavhar HAMID OLIMJON SHE'RIYATIDA TABIAT TASVIRI	320
76.	Omonboyeva Charos Omonboyeva Mohichehra TIL VA ADABIYOT RIVOJIGA JADIDCHILIK G'OYALARINING TA'SIRI	324
77.	Mamatova Dilnavo ERKIN VOHIDOV SHE'RLARIDA SO'Z QO'LLASH MAHORATI	328
78.	Inatullayeva Dilnura Isroil qizi TARBIYA – BOLALAR ADABIYOTINING BOSH MAVZUSI	332
79.	Esanmurotova Sevinch Zohir qizi SAKKOKIY G'AZALLARIDA ISHQ, MA'NAVIYAT VA HAYOT MANZARALARI	335
80.	Doliyeva Fayyoz Sharip qizi Kenjayeva Nilufar Xusan qizi O'ZBEK BOLALAR ADABIYOTINING SHAKLLANISHIDA G'OFUR G'ULOMNING O'RNI	339
81.	Mengilova Gulbahor Abduqodir qizi Musurmonova Laylo Otabek qizi O'TKIR HOSHOV ASARLARIDA MILLIYLIK VA ZAMONAVIYLIK UYG'UNLIGI	343
82.	Halimova Gulhayo Abduqayum qizi Safarboyeva Sevinch Hamid qizi ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR G'AZALIYOTIDA BADIY VOSITALARNING AHAMIYATI	347
83.	Muqimova Hojiraxon Abdullajon qizi HAMZA IJODIDA MA'RIFATPARVARLIK G'OYALARI	351
84.	Ismatova Iroda Qurbonmurod qizi ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA IJTIMOY MUOMMOLAR	355
85.	Jumanova Nazokat Shuhrat qizi “DUNYONING ISHLARI” ASARIDAGI “XIYONAT” VA “GILAM PAYPOQ” HIKOYALARI TAHLILI	361
86.	Jumaboyeva Kamola Shuhrat qizi Baxtiyorova Yulduz Mansur qizi ABDULLA QAHHOR IJODIDA REALIZM VA INSON RUHIYATI BADIY TALQINI	365
87.	Abdurashidova Lobar Abduvali qizi TOG'AY MURODNING “OT KISHNAGAN OQSHOM” QISSASIDA IFODALANGAN MILLIYLIK TUSHUNCHASI	368
88.	Rustamova Marjona Alisherovna SAROB ROMANIDA INSON RUHIYATINING AKS ETTIRILISHI	372
89.	Xolboyeva Mahfuza Xo'janiyazova Intizor ERTAK VA TOPISHMOQLAR: XALQ DONISHMANDLIGI VA BOLALAR TAFAKKURINING UYG'UNLIGI	376
90.	Islamova Mohinur Abduaxat qizi, Quramboyeva Shodiya Paxraddin qizi ABDULLA AVLONIY ASARLARIDA TA'LIM-TARBIYANING O'RNI	381